

КУЛТУРОЛОШКИ ПРИСТУП ОБРАДИ ЖИТИЈА СВЕТОГ СИМЕОНА МИРОТОЧИВОГ И СВЕТОГ САВЕ¹

Рад представља покушај комплексног сагледавања потенцијалних објекта анализе елемената српске средњовековне сакралне културе на основу Житија светог Симеона Мироточивог и светог Саве. Аутор се залаже за интегративни културолошки приступ обради ових житија, који ће укључити, поред филолошких података, и дидактички транспоноване елементе народне и црквене историје, литургије, хеортологије, историје уметности, етнологије, остварујући корелацију у првом реду са наставом историје и православне веронауке.

Кључне речи: корелација у настави, српски језик и књижевност, културолошки приступ обради текста, сакрална култура, житија, свети Симеон Мироточиви, свети Сава.

0.1 Проучавање и наставно презентирање историје српске културе изискује добро познавање историје српске књижевности. У том погледу од непроцењивог су значаја старе српске биографије у којима су описани животи српских средњовековних владара и црквених поглавара, прилике у којима су они живели и деловали. Житија су често писали савременици оних о којима је писано, па због тога она представљају „богат извор, у исто време један најсигурнији споменик за историју, било црквеног или државног живота српског народа у средњем веку” (Влаховић 1932: 231). При обради житија, поред књижевноисториског, књижевнотеоријског и лингвостилистичког, потребно је применити и комплексни културолошки приступ који ће укључити и дидактички транспоноване елементе народне и црквене историје, литургије, хеортологије, историје уметности, етнологије. Он подразумева остваривање двосмерне појмовно-терминолошке, методолошке,

---

*kkoncar@mts.rs

¹ Рад је израђен у оквиру пројекта Православног богословског факултета Универзитета у Београду под насловом „Српска теологија у XX веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива”, који финансијски подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (евиденциони број пројекта ОИ 179078).

организационе и корелације везане за трансфер знања са другим наставним предметима, у првом реду са националном историјом и православном веронауком.

0. 2. У овом раду покушаћемо да демонстрирамо културолошки приступ српским житијима XIII века: у питању су Савино житије светог Симеона, Житије светог Симеона из пера Стефана Првовенчаног, Доментијаново Житије светог Саве и Теодосијево Житије светог Саве. Обратићемо пажњу на екстралингвистичке податке о сакралној култури њиховог доба – празницима и светковинама, храмовима и задужбинарству, устројству монашког живота, организационој структури Цркве, богослужењима и вршењу светих тајни (о тексту као извору лингвокултуролошких информација у настави српскога језика и књижевности писали смо у: Кончаревић 2011; методологију истраживања појава и елемената сакралне културе на текстовима разних функционалних стилова и жанрова демонстрирали смо у: Кончаревић 2013: 13–123).

1. 0. Бројна места у житијима која су предмет нашег интересовања спомињу празнике и начин њиховог слављења, а дају податке и о њиховом значају у народној свести.

1. 1. Занимљив пример описа празновања јавља се у оквиру сегмента у коме се приповеда како су Симеон, који се већ подизавао на Светој Гори, и Сава послали по игуману Методију део Часног Крста Стефану Првовенчаном, који је овим чином, као и цео народ, био искрено одушевљен: „И тако китећи похвалама као красним цветићима, са псалмима и песмама и појањима многим, ношаше га у цркву своју са свим мноштвом, на спремљено му место. И дивљаху, се, гледајући толике Божије милости које бивају на владоцу њихову од благосиљања и сладости пречистог и преблаженог старца. И свршише службу часнога и животворног крста², и учинише празник сав тај дан” (Стефан Првовенчани 1966: 71).

1. 2. Доментијан у Житију светог Саве даје опис прослављања празника Благовести: „И док је он ту пребивао, случи се празник Благовештења Пресвете Богородице Ватопедске; и би позван од игумана и све братије ватопедске на празник, по обичају светогорском” (Доментијан 1988: 61). Ово је уједно помен манастирске славе, с обзиром на чињеницу да је манастир Ватопед славио Благовештење Пресвете Богородице (ППБЭС 1992, т. I: 274–282).

1. 3. Поводом Савине хиротоније у епископски чин и његовог постављења за архиепископа свих српских и поморских земаља „благоверни

² Највероватније је то био празник Воздвижења Часног и Животворног Крста – Крстовдан. О служби за тај дан детаљније в.: Мирковић 1961: 61–68.

цар сатвори тога дана празник у име наречења новоосвећенога архиепископа кир Саве, радосно прослављајући, преизобилно давши свега доволно целоме народу” (Доментијан 1988: 135). Спомињање овог празника подсећа на данашњи обичај у православној Цркви, који се нарочито практикује у Руса, где се дан устоличења новог патријарха одређује за посебан празник у каталогу празника и слави на најсвечанији начин.

1. 4. Доментијан и Теодосије спомињу прослављање празника Богојављења док описују Савин повратак са Истока и долазак у Трново. Теодосије пише: „А када дође светли и велики празник божанственога Богојављења, цар и блажени Јоаким патријарх, претпостављајући Светога, заповедише му да уочи Богојављења одслужи свету службу,³ а сутрадан ће опет патријарх такође служити. А Свети, послушав цара и патријарха, служећи уочи Богојављења свету службу, дође на свету купељ, тј. Крстионицу. И прочиташе над водом молитве освећења, и кад у виду крста благосиљаше воду, раздељиваше се у купљи и опет се састајаше” (Теодосије 1966: 225).

1. 5. Иако у житијима немамо скоро никаквог материјала везаног за проглашење светог Саве за светитеља, када је у питању свети Симеон налазимо подробно описан чин канонизације. Наиме, када се вршио спомен упокојења светог Симеона, сакупили су се Светогорци и прот са њима „да излију миро добромирисно, и да умасте свету цркву мирисима, и напуне чеда своја неизрецимим весељем”. Када се пак завршило вечерње богослужење, „увевши прота у цркву и узевши кључеве свете цркве, предаде их проту, рекавши: Нека вашим светим молитвама прослави Бог преподобнога оца Симеона, а овде нека не уђе к вама нико од моје братије, па ни сам ја, док не будем позван вашим подобјем” (Доментијан 1988: 302). Потом се прот Доментијан, давши кључеве ипоргу⁴ и закључавши цркву, мољаше васцелу ноћ, а Господ учини те потече свето миро из моштију Симеонових, те га сви прославише. „А сви преподобни и праведни оци Свете Горе, Пресвете Богородице Светогорске, видевши славу Божију и чудеса светога, која сатвори Бог са њиме, прославише Бога и написаше овога у ред светих великих и преподобних отаца, још и чудотвораца, и поклонилише му се као и свима светима, њему Богом прослављеном на небу и на земљи (...) и сатворише празник све-

³ Под *свештом службом* се највероватније подразумева Света Литургија, а не бденије, због тога што се и на другим местима овај термин користи за Литургију, а у прилог оваквом тумачењу иде и чињеница да аутор напомиње како је патријарх опет служио *свешћу службу*, што значи исту службу – а на сам празник је служена Литургија. О служби овога празника в. Мирковић 1961: 105–112.

⁴ Ипорг – сарадник.

том Симеону Новом Мироточцу, и приложише га ка светом Симеону Богопримцу⁵, да им се обојици празнује општи празник, у један дан. И благословише богоноснога оца нашега кир Саву да му напише каноне и стихире и чудотворења његова” (ДОМЕНТИЈАН 1988: 304).

2. 0. Српска житија из XIII века пружају сведочанства о црквеном животу из периода јачања и осамостаљења српске државе, али и Цркве. Житија светих сведоче о црквеном задужбинарству и о подизању храмова и манастира, о току градње, сведоче о томе како су се владари определили да граде цркве и манастире.

2. 1. На самом почетку Немањиног животописа свети Сава говори о црквама и манастирима које је Немања по успостављању српске државе сазидао: „Прво у Топлици светога оца Николе. И други онде Свету Богородицу у Топлици. По том опет сазида манастира Светога Ђорђа у Расу. И свима тим манастирима створи управу, како треба” (СВЕТИ САВА 1930: 5).

2. 2. Највише података о Немањиним задужбинарству налазимо у опису подизања манастира Студенице. Овај део из Немањиног живота не изоставља нити један биограф. О намери Немањиној да подигне Студеницу сведочи Стефан Првовенчани, који наводи молитву где се Немања заветовао Богородици да ће јој подићи храм: „Да се како на мени не испуни реч из приче Владике мојега коју рече: Некоме богату човеку прероди њива, и помишљаше у себи, говорећи: разорићу житницу и већу ћу сазидати, и сабраћу жита и сва добра моја, и рећи ћу души мојој: душо, имаш много добра за све године, пиј и једи, и весели се, и остало? (...) Зато и ја, грешни, дајем ти пречисту и неоскврњену матер твоју као јамицу мојега тврдог заступања и чуварку... назидаћу и храм пречисте и пренепорочне матере твоје добротворке, и ту ћу ти испунити завете моје, које изрекоше уста моја” (СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ 1966: 61–62).

2. 3. Међу најзначајнијим описима подизања манастира налази се и опис изградње манастира Хиландар, који такође ни један од писаца житија не изоставља. Наиме, свети Сава говори да је Немања заједно са Савом обновио Хиландар који је био „разваљен одасвуд”, од безбожних ратника, те да га је потпуно обновио и све уредио (СВЕТИ САВА 1930: 17). После архитектонског уређења, уследило је и црквено, духовно устроје-

⁵ Остаје нејасно како је празник светог Симеона Мироточивог успостављен да се слави када и празник светог Симеона Богопримца, када знамо да се свети Симеон Мироточиви празнује 26/13. фебруара, а свети Симеон Богопримац, 3/16. фебруара. Остављамо могућност да је празник касније пренет на 26/13. фебруар, из неких других, нама непознатих разлога, или да је код Доментијана направљена грешка (о броју заповедних празника код Срба и датумима њиховог празновања кроз историју в. МИРКОВИЋ 1961: 18–25).

ње живота у обитељи, па свети Сава каже да је у Хиландар дошло „доста чрнаца”, и да је све уређено, те да је Немања ту боравио још осам месеци у молитви и подвигу (СВЕТИ САВА 1930: 18). Обнову Хиландара најисцпрније од свих хагиографа описује Доментијан. „И уз Божију му помоћ, поче уздизати дела и зидати манастир, дом Пресвете Богородице Благодетелинице Хиландарске. И прво обнови цркву, јер црква беше од првих дана која је и данас, но би украшена од ових преподобних и распрострањена колико требоваше на почаст држави отачаства њихова” (ДОМЕНТИЈАН 1988: 91). Доментијан нам оставља и детаљан опис Савиног и Симеоновог боравка у манастиру и њиховог монашког подвига, наводећи да „ту почеше пребивати оба светилника Божија, творећи сву силу своју у молитвама дневним и ноћним” (ДОМЕНТИЈАН 1988: 91). Бригу о овом манастиру Сава и Симеон наставили су и даље, те се од Доментијана сазнаје да је обитељ била снабдевена „сваким потребама”, и да Симеон и Сава „приложише од своје земље метохије толико довољно, да је двома стотинама чрнаца довољно свега” (ДОМЕНТИЈАН 1988: 93). Старање о Хиландару детаљно описује и Теодосије, који говори да су Симеон и Сава дошли у запустели Хиландар, али да су својом бригом и старањем ту подигли цркву из основа и сазидали довољно келија браћи, те да су цркву богато украсили иконама и завесама и светим сасудама (ТЕОДОСИЈЕ 1966: 126).

2. 4. При анализи описа храмова у српским житијима из XIII века не можемо а да не споменемо и храмове које је свети Сава помагао и о којима се бринуо док је боравио на Светој Гори, али и када се нашао на челу Цркве. На својим поклоничким путовањима свети Сава додатно је потврдио свецелу привољеност Цркви Христовој, наставивши да се бави ктиторством и задужбинарством. Тако, Доментијан описује како је Сава у Светој Земљи измолио дозволу да сагради један српски манастир: „И измоли место на сздање манастира, и би му дано место од игумана и од све братије, и од часнога патријарха Атанасија, и благослов примивши посвети цркву светога и великога апостола и јеванђелиста Јована Богослова на Сиону, ту близу дома његова” (ДОМЕНТИЈАН 1988: 178).

2. 5. О богатом Савином задужбинарству сведочи и Теодосије, говорећи о зидању манастира Жиче – „велике цркве Вазнесења Господњег, зване архиепископије”. Теодосије приповеда да су на изградњи били ангажовани најбољи тадашњи мајстори и да је Сава велику пажњу поклањао градњи овог манастира, те да је све добро надгледао: „У неко време дође са самодршцем да разгледа како зидају архиепископију, јер беше довео и многе раднике зидаре и мраморнике веште из грчке земље, и

сав, бавећи се њима, учаше их да све по вољи његовој украсе, као што се и до данас види, уистину, свим украшена” (Теодосије 1966: 158). Нешто касније Теодосије поново говори о Савиној бризи о Жичи, али сада у својству архиепископа: „Црква велика, али још не беше исписана, и њу, дакле, освети и украси светом трпезом и светим моштима светих” (Теодосије 1966: 186). Истичући ревностан Савин рад на обнављању и грађењу нових храмова и манастира, Теодосије сведочи „и друге многе цркве, мале и велике, сазида Свети (...) не само камене него и дрвене, да се на сваком месту његове државе Бог слави” (Теодосије 1966: 157–158).

3. 0. Монаштву је у житијима поклоњена велика пажња, и то је само одраз тадашњег духовног расположења, како у простом народу тако и међу властелом. Стога није необично што се већина владара определила да крај живота проведе управо у манастиру.

3. 1. Време када су писана житија која су предмет нашег интересовања јесте време процвата монашког живота у српском народу. То је био период када су владари остављали престо, великашки своје високе положаје а богаташи своја имања и одлазили у манастире да аскезом задобију вечни живот, прибављајући чистоту души својој. Наша средњовековна историја пуна је примера стремљења ка постизању духовног савршенства путем одрицања од свега пролазног, од пустошности и метежности овоземаљског живота. Такав идеал одушевио је и најсјајнију личност наше историје – светог Саву – да као младић и владарски син напусти родитељску кућу и пође у манастир. Када се има у виду овакво духовно расположење у српском народу у XIII веку, али и у каснијим вековима, не треба да нас чуди чињеница да у житијима светих из тог периода имамо много садржаја који говоре о монаштву - делом због тога што су се готово сви владари одлучивали за монаштво после одређеног временског периода проведеног на двору, а делом и због тога што су сама житија углавном састављали монаси. Аспекти везани за монаштво који су обрађени у житијима јесу сам чин монашења и устројство манастира.

3. 2. Свети Сава у житију светог Симеона пише: „А овај благоверни и христољубиви господин, пречасни старац, труђаше се да се придружи броју оних који су угодили Богу на дан Страшнога Суда, како би задобио оно рајско и неисказано насеље неким добрим делима, највише жељаше како би могао да прими анђеоски и апостолски лик” (Свети САВА 1930: 6). Када се, пак, одлучио за монаштво, „разда све имање своје убогим, изиђе из државе своје и деце своје и подружја свога, Богом данога првога венца, јер он не би учесник другога брака, и учини себе удеоничарем неисказа-

нога, и часног и светоанђелског лика...и дано му би име Симеон” (СВЕТИ САВА 1930: 13). Стефан Првовенчани приповеда о монашењу свога оца, наводећи да је претходно призвао к себи своју жену, синове, архијереја Калиника и друге, саопштивши им да жели да се замонаши⁶. Немања је заправо сазвао сабор Српске земље; на то јасно указује свети Сава. „И прими часно из руке његове [епископа Калиника] анђеоски и апостолски лик са, Богом састављеном му женом својом. И назва се калуђерским именом Симеон, а пречасну назва Анастасија” (СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ 1966: 66). О овом догађају извештавају нас и Доментијан и Теодосије. О Немањиној великој љубави према монашком идеалу сведоче речи које је забележио Теодосије: „Драги моји и Богом даровани саборе, дакле, сада чувате сина мојега да ме се у писму одриче, ако не пођем за њим, да ме у животу не види. Нека ми је довољно с вама весеља и радости, земаљскога царства, уједно и војништва, јела и уживања (...) и свих красота светских (...) молим дакле да вашом љубављу будем отпуштен, и да крстоносно пошав за сином, отидем у пустињу, где ћу, усамив се, испитујући своја зла дела, разумети и о њима се постарати” (ТЕОДОСИЈЕ 1966: 116). О самом примању пострига Теодосије приповеда: „А кад је служба и молитва била, руком истога епископа Калиника, украси се анђеоским ликом крстоносно, у ком назван био Симеон монах” (ТЕОДОСИЈЕ 1966: 117).

3. 3. Када је у питању уређење манастира и монашког живота у њима, о томе постоји неколико извора. Стефан Првовенчани, говорећи о животу Симеона и Саве у Богородичином манастиру, вели: „И сабравши се ту, живљаху у радости дужевној, у појањима и бдењима, у часним молбама дан и ноћ” (СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ 1966: 66). Када је била завршена обнова манастира Хиландара и када се у њему могло живети, „сакупише у Господу братство, и узаконише по обичају устав о служби и појању, као што научише од Ватопеда. Поставише игумана да се брине о црквеним пословима, испросише у проте запустеле ћелије, маслињаке и винограде, који су били око Хиландара (...) Сазидаше многе ћелије двоспратне на одмор, када дођу игуман и браћа у манастир” (ТЕОДОСИЈЕ 1966: 126). Теодосије даје и информације о устројењу монашког живота у манастиру Студеници док је Сава био игуман: „И тако примив тај манастир, заповеди да се зове лавра светог Симеона, а онај који у њој управља да буде и да се зове архимандрит” (ТЕОДОСИЈЕ 1966: 156). О устројењу монашког живота говорио је свети Сава и приликом одступања са архијерејског трона. Он је подсећао сву браћу на правила монашког живота

⁶ Немања је заправо сазвао сабор Српске земље; на то јасно указује свети Сава.

и на монашке завете, али исто тако и на дужности и обавезе игумана коме се ставља у дужности да заповеда, односно да управља једним манастиром и да се брине за манастирски живот. Свети Сава о монаштву беседи и на својим путовањима – у Тиваиди, у Александрији и на другим местима, свуда истичући значај држања монашких завета. Оно што је посебно битно јесте и то да се старао да све и запише, на основу чега су и настали његови уставни и дисциплинарни типичи (о типичима светог Саве као извору за проучавање српске сакралне комуникационе културе детаљније в. Кончаревић 2013: 112–124).

4. 0. Богат и развијен богослужбени живот у XIII веку утицао је на често спомињање разних богослужбених чинова у житијима – од јутарњег богослужења, преко вечерњег или свеноћног бденија, до Литургије. Ова сведочанства представљају чврст доказ да су богослужења у то време била основ црквеног живота и да црквени живот није могао без њих ни да се замисли. Стога је важно да се на овом месту види где се све и која се све богослужења спомињу у српским житијима XIII века, и да се тако обликује јаснија слика о богословском и литургијском контексту у коме су живели аутори житија, као и њихови актери.

4. 1. Први пример помињања богослужења у житијима налазимо у Савином Житију светог Симеона, где се говори о томе да се уочи Симеонове смрти монаси „опростише и благословише у њега, па отидоше у ћелије да врше службе и да мало отпочину” (СВЕТИ САВА 1930: 22). Код Стефана Првовенчаног наводи се како је Симеон, тада још Стефан Немања, послао једног јереја пред бој са браћом код Пантина да се моли: „изабрав једнога од правоверних својих јереја, посла га да твори обноћну молитву, и опет литургију, сву ноћну и дневну службу по реду” (СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ 1966: 57–58). По завршетку борбе, Стефан Немања је из захвалности Господу, вршио „дневне и ноћне службе” (СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ 1966: 57–58).

4. 2. На многим местима у житијима описује се како је свети Сава вршио службу. Тако Доментијан описује да је свети Сава по посвећењу за архиепископа посетио Свету Гору, и тамо „ходећи свршаваше по светим црквама свете службе, освећујући у њима попове и ђаконе, па дође и до Лавре светог Атанасија, и ту служивши свету службу, освети и ту попове и ђаконе” (ДОМЕНТИЈАН 1988: 139). Доментијан описује недељно богослужење по Савином доласку у Студеницу: „И када је био дан недеље и сатворивши по обичају свеноћно бденије због васкрса Спасова, и додајући похвалу богоносноме, и када је у време подобно настао дан, сатвори божанствену Литургију, и освети ту попове и ђаконе и подђако-

не и чатце, и када је била свршена божанствена Литургија, богосветли архиепископ (...) оде да се помоли над гробом Светога” (Доментијан 1988: 143). Битно је споменути и то да је свети Сава на својим путовањима служио свету Литургију на сваком месту где је боравио. Тако се у житијима спомиње да је служио са јерусалимским патријархом, а потом и у Витлејему, на Сиону, у Иверском манастиру, у Гетсиманији, у руском манастиру светог Михаила, у Назарету и другим местима. По повратку са путовања, Сава је боравио у Жичи – *архиепископској* – и ту вршио своју архипастирску мисију, али исто тако и живео подвижничким животом, за који се определио још у детињству, проводећи „све часове дневне и ноћне успевајући и преуспевајући у ноћним бдењима” (Доментијан 1988: 187). О томе да је свети Сава волео богослужења још од детињства сведочи и Теодосије када, описујући његову младост, каже: „Не лењаше се у цркви целе службе стајати” (Теодосије 1966: 94).

4. 3. У житијима се на неколико места спомиње света Тајна причешћа. Тако Доментијан сведочи да се Стефан Првовенчани пред смрт причестио „небесноме бисеру, пречистој крви и телу Христову” (Доментијан 1988: 168). Теодосије описује предсмртно причешћивање светога Саве: „И у поноћ дана васкрсења, када је недеља освитала, Свети, причестив се пречасних и светих и животворних Христових тајни (...) и тако, до краја захваљујући Богу, предаде у руке његове душу своју” (Теодосије 1966: 227) И свети Симеон се причешћивао пред смрт, а о томе говори свети Сава: „А блажени старац од седмога дана, па све до смрти му, не окуси хлеба ни воде, само се сваки дан причешћиваше светих и пречасних тајни тела и крви Господа и Бога и Спаса нашег Исуса Христа” (Свети Сава 1930: 20).

4. 4. У житијима има сведочанстава која могу бити корисна и за схватање тадашњег погледа на брак, као и настојања Савиних да брак што верније добије своје хришћанско утемељење. Теодосије наводи активности првог архиепископа српског после беседе изговорене против јеретика: „Пошаље и многе егзархе који ће тражити оне који су као поганици узели жене без благослова и молитве, и заповеди да ове венчавају. Ако су они у старости, па буду и деце имали, и ову узети под окриље материно, и да се венчавају са њима” (Теодосије 1966: 194). Исти овај догађај описује и Доментијан, из чијег казивања се дознаје да је у то време било много дивљих бракова у српском народу, али је свети Сава успео да превазиђе ову појаву својим залагањем и директном наредбом свештенству шта треба да чини у оваквим случајевима.

4. 5. Житија која обрађујемо на још много места спомињу богослужења и вршење светих Тајни (крштење, исповест), али све то само пружа додатни разлог да будемо још уверенији у то да је доба у коме су писана житија и које се у житијима описује заправо доба високо развијене црквене свести, према којој нико није могао да буде члан Цркве а да не учествује редовно у богослужењима. Богослужења и јесу била део свакодневног живота. То су били свештени моменти у којима се молило Господу и када се Господ славио за учињена добротина.

5. 0. Када говоримо о устројству Цркве из XIII века на основу сведочанстава из анализираних житија, треба најпре нагласити да се у овим делима помињу скоро сва јерархијска звања: патријарх, митрополит, архиепископ, епископ, архимандрит, игуман, презвитер, ђакон, чтец. Звања се спомињу узгредно приликом описивања одређеног сабора који се одржавао или приликом описивања рукоположења појединих лица. Рукоположење се назива посвећење, и о њему је дато највише сведочанстава у опису живота светог Саве, најпре о његовом рукоположењу у чин свештенмонаха, а потом и о епископској хиротонији. Помињу се и посвећења која је сам свети Сава као архијереј вршио над другим лицима.

5. 1. Рукоположење светог Саве за јеромонаха извршено је у манастиру Хиландару неколико дана после канонизације његовог оца. „И кад је богоносцу Сави стигло време и дошао у чин тога реда, посла му Бог милост своју и истину своју, и просвећење своје, и би постављен ђаконом и попом од некога богоразумнога светитеља Николе, епископа јерешког” (Доментилан 1988: 112). Овај догађај описује и Теодосије, који говори да је Никола, епископ јерешки, рукоположио Саву за ђакона, а сутрадан за јереја. По рукоположењу у чин свештеника „свети, као новоосвећени благословив, игумана и браћу и дав свима мир, опет отиде у ћелију мучања (молчаницу, прим. наша) у Кареји” (Теодосије 1966: 143). У истом одломку Доментилановог житија налази се и опис Савиног произвођења у чин архимандрита: „И када је провео много лета у Светој Гори, и после неког времена опет се сабраше три епископа: Никола, јерешки и Михаил касандријски и Димитрије адрамерејски, служивши свету литургију у солунској митрополији, у Светој Софији са својим митрополитом Костадијем, а са њима и тај блажени кир Сава, и благословивши га, и сатворише га архимандрита, и дадоше му носити набедреницу и наруквице. А ово сатворише по самотрењу Божијем и по својем грчком закону, да буде архијереј” (Доментилан 1988: 112). Теодосије овај догађај описује скоро идентично, само не спомиње да је свети Сава већ

тада био наречен за архијереја (Теодосије 1966: 144). Сведочанство о Савином произвођењу у чин архимандрита занимљиво је због неколико информација које се дају о тадашњој литургијској пракси и богослужбеним радњама које су се вршиле у том периоду у складу са тадашњим обичајем Грчке цркве. Набедреник и наруквице биле су богослужбене одежде које су носили само архијереји, а кандидатом за архијереја сматрао се сваки који буде произведен у чин архимандрита (Влаховић 1932: 234). О тачности претпоставке да је новопроизведени архимандрит био већ наречени епископ, сведоче и речи цара изговорене светом Сави када он није хтео да се прими архипастирске дужности: „Још пре твога доласка имам извештање да ће твоја светиња бити сапрестолник апостолскога седења, и Бог ми је тебе показао као достојна; зато не противречи” (Доментијан 1988: 134). Тезу да је архимандрит заиста постајао наречени епископ брани и Влајко Влаховић када каже да ни акт посвећења за архимандрита од једног митрополита и три епископа није био случајан, и да је и ту знак да је новопроизведени архимандрит – кандидат за епископа (Влаховић 1932: 234).

5. 2. У Доментијановом *Житију святої Саве* постоји опис Савиног посвећења за епископа. Свети Сава је за архиепископа српских и поморских земаља посвећен 1219. године у Никеји (Ђоровић 2004: 144). Из Доментијановог описа Савиног посвећења сазнаје се и како је овај чин изгледао у том периоду: „И када се патријарх обукао по чину велике васељенске цркве са многим митрополитима и епископима и са поповима и ђаконима, био је приведен и овај преподобни кир Сава, на освећење, и руком свеосвећенога васељенскога патријарха Германа и заповешћу цариградскога цара кир Теодора Ласкара би постављен за архиепископа” (Доментијан 1988: 135). Тим чином свети Сава постао је архиепископ српских и поморских земаља, односно први поглавар аутокефалне Цркве српске, а патријарх Герман (Доментијан погрешно наводи његово име јер је у то време патријарх био Манојло Сарантин, 1217–1222; Герман долази после њега, 1222–1240) му је дао „сву власт божанствену по вољи Оца небеснога, који је дао небесну и земаљску власт Сину своме, и да твори сав суд” (Доментијан 1988: 136).

5. 3. Из *Житија святої Саве* сазнаје се и каква је била архијерејска власт коју је први српски архиепископ добио, јер су и Доментијан и Теодосије у своја житија унели и текст синђелије коју је свети Сава добио по хиротонији⁷. Текст синђелије коју је свети Сава добио од патријарха

⁷ „Преосвећени патријарх све васељене Герман, поставих овога кир Саву као архиепископа свима српским и поморским земљама, и као свога вазљубљеног сина

није исти код Доментијана и Теодосија, али његова порука је иста. Свети Сава се својим залагањем потрудио и изборио за аутокефалност Српске цркве, чему је поклоњена пажња у житију: „Испроси благослов од часнога патријарха и од свега сабора васељенскога, да више не иде други архиепископ у васељену на освећење, но само његово помињање међу првима, и да самоосвећено буде отачаство његово као што је Божјом помоћу и самодржавно (...) и ово сатвори да се састане тај сам архиепископ са сабором својих епископа, и тако да освећују себи архиепископа” (ДОМЕНТИЈАН 1988: 136–137).

5. 4. Као архијереј Цркве Христове свети Сава ревносно је вршио своју службу и извршавао све дужности које су му припале по преузимању архиепископског чина. У *Житију* је дат и опис рукоположења што их је вршио сам Сава: „И ходећи свршаваше по светим црквама свете службе, освећујући у њима попове и ђаконе” (ДОМЕНТИЈАН 1988: 139). По доласку у отаџбину свети Сава одлучује да оснује нове епископије и рукоположи нове епископе. Од Доментијана сазнајемо да Сава од својих ученика изабра нове епископе: „Изабра ту од својих ученика богоразумне и богобојажљиве и часне мужеве који могу управљати људе по божанственом закону и по предању светих апостола, и чувати указање светих богоносних отаца” (ДОМЕНТИЈАН 1988: 146). Доментијан се посебно задржава на хиротонији чрнца Арсенија⁸, у кога је имао највише поверења и кога је поставио за свог наследника по сопственом избору: „И сабравши свој свети сабор, Богом изабране светитеље свога отачаства, и часне игумане и богоносне чрнце и христољубиви народ (...) постави га као архиепископа на своме престолу, и опет томе предаде Богом предану му паствину свога отачаства (...) и благослови га сваким благословом” (ДОМЕНТИЈАН 1988: 195).

5. 5. Помињање разних црквених служби у српским житијима из XIII века сведочи само о богатом и развијеном црквеном животу код Срба у том периоду. Оно нам указује на чињеницу да је српски народ и у то време имао веома развијену црквену свест, те да су разне службе у цркви биле потреба која је произашла управо из те свести, чијем развоју

шаљем га у сву васељену, што је област мога светитељства правоверне хришћанске вере, да има област по моме начину над свима градовима и земљама, над митрополитима и епископима и поповима и ђаконима по божанственим правилима, свакога по достојању и све учити у име Оца и Сина и светога Духа, и као и мене тога сви послушајте, који сте у Христу правоверни хришћани” (ДОМЕНТИЈАН 1988: 136).

⁸ У питању је потоњи светитељ Арсеније, архиепископ српски (1233-1263) (де-таљније в. Вуковић 1996: 22–23).

је пресудно допринео свети Сава. Стога није чудно што је српски народ управо у то доба добио црквену самосталност, тј. аутокефалност.

6. У овом раду покушали смо да заснујемо културолошки приступ наставној презентацији српске сакралне културе, базиран на рецепцији књижевноуметничког текста. Показали смо да се житијним остварењима може приступати као драгоценом извору информација о празницима и светковинама, храмовима и задужбинарству, устројству монашког живота, организационој структури Цркве, богослужењима и вршењу светих тајни. Уколико наш прилог пружи подстрек за даље промишљање корелационих веза наставе српске књижевности са наставом националне историје и православне веронауке, за заснивање новог, оригиналнијег, квалитетнијег приступа презентацији културолошких елемената на материјалу књижевних дела, сматраћемо да је постигао свој циљ.

ИЗВОРИ

- ДОМЕНТИЈАН 1988: Доментијан. *Животи светиої Саве и светиої Симеона*. Прев. Лазар Мирковић. Прир. Радмила Маринковић. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга (Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 4).
- СВЕТИ САВА 1930: Свети Сава. Живот Стефана Немање. Прев. Миливоје Башић. *Старе српске биографије*. Београд: Издавачка књижарница Геце Кона.
- СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ 1966: Стефан Првовенчани. Живот Стефана Немање. Прев. Миливоје Башић. *Стара српска књижевност, I*. Прир. Драгољуб Павловић. (Библиотека Српска књижевност у сто књига, књ. 1). Нови Сад: Матица српска, Београд: Српска књижевна задруга, 51–91.
- ТЕОДОСИЈЕ 1966: Теодосије. Живот светог Саве. Прев. Миливоје Башић. *Стара српска књижевност, I*. Прир. Драгољуб Павловић. (Библиотека Српска књижевност у сто књига, књ. 1). Нови Сад: Матица српска, Београд: Српска књижевна задруга, 91–247.

ЛИТЕРАТУРА

- ВЛАХОВИЋ 1932/1933: Влајко Влаховић. Литургички материјал у старим српским биографијама XIII века. *Ботословље*, VII, 3, 230–243; 4, 335–351; VIII, 1, 60–78; 2, 144–159.

- ВУКОВИЋ: Сава Вуковић. *Српски јерарси од деветиої до двадесетїої века*. Београд: Евро, Подгорица: Унирекс, Крагујевац: Каленић.
- КОНЧАРЕВИЋ 2011: Ксенија Кончаревић. Књижевни текст као извор за проучавање комуникативне културе (лингвистички и лингводидактички аспекти). *Научни састѧанак славистѧа у Вукове дане* 40/1, 493–503.
- КОНЧАРЕВИЋ 2013: Ксенија Кончаревић. *Сакрална комуникација: нормe, ѧрадиције, средстѧа*. Београд: Православни богословски факултет – Институт за теолошка истраживања.
- МИРКОВИЋ 1961: Лазар Мирковић. *Хеорѧолоѧија или истѧоријски развѧтак и боѧслужење ѧразника Православне Истѧочне Цркве*. Београд: Свети архијерејски синод СПЦ.
- ППБЭС 1992: *Полный ѧравославный боѧсловский энциклопедический словарь*. Москва: Отдел религиозного образования и катехизации Московского Патриархата.
- ЂОРОВИЋ 2004: Владимир Ђоровић. *Истѧорија Срба*. Београд: Logos Art.

Ксения Кончаревич

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К УЧЕБНОМУ РАЗБОРУ ЖИТИЙ
СВ. СИМЕОНА МИРОТОЧИВОГО И СВ. САВВЫ СЕРБСКОГО

Резюме

В работе делается попытка комплексного рассмотрения потенциальных объектов анализа элементов сербской средневековой сакральной культуры на материале житий св. Симеона Мироточивого и св. Саввы Сербского. Автор выступает за интегративный культурологический подход к учебному разбору упомянутых агиографий, который должен включить, помимо филологических сведений, и дидактически разработанные элементы народной и церковной истории, литургики, эртологии, истории искусств, этнологии и др., устанавливая межпредметные связи с материалом таких учебных предметов, как история и православный катехизис.

Ключевые слова: Межпредметные связи, сербский язык и литература, культурологический подход к разбору текста, сакральная культура, агиографии, св. Симеон Мироточивый, св. Савва Сербский.